

לעילוי נשמת
יומטוב בן אסתר אליאסי ז"ל
שרה בת חושה כחלון ז"ל
ת.נ.צ.ב.ה

"חיים"

עיון בפרשת השבוע על פי "התורה והמצוה" למלבי"ם

וכיז ברר אברהם בעת המקח הזה ולמד ודרש והקים פנות האמונה, וברר המקח הזה דומה כעשרת הדברות שבררו האמונה והשכר והעונש.

6. מלבי"ם בראשית כ"ג, א'

ויהיו חיי שרה וגו' שני חיי שרה. שעקר החיים הם חיי השכל והעבודה שזה נקרא חיי האדם, לא חיי ההרגש שהוא חיי הבהמה, וע"כ אמר שכלם היו שנות חיים, ויען שזה לא יודע רק בעת המות, שאז יודע סוף האדם וכללות ימי חייו, כי בעודו בחיים אינו בטוח פן יקלקל מעשיו ויפסיד גם העבר, כמ"ש כל צדקותיו אשר עשה לא תזכרנה לו ביום פשעו, לז"א שעתה נודע כי היו חייה קצ"ז שנים וכלם היו שני חיי שרה חיי הצדקת, וכמ"ש חז"ל שכלם שוים לטובה.

7. מלבי"ם כ"ג, ב'

ויבא אברהם מבאר שבע, לספד לשרה ולבנותה. הבכי הוא קודם ההספד כמ"ש חז"ל ג"י לבכי ואח"כ להספד, אך זה בשאר כל אדם שתחלה יעוררו בכיה על החסרון וההעדר שקרה להנפטר ולמשפחתו ואח"כ יעוררו הספד, אבל בשרה היה ההספד עקר על מעשיה ושלמותה וע"י ההספד עוררו בכי:

8. עולת ראיה ב' עמ' קע"ד-קע"ה

החיים לידון ולהודיע ולהודע. החיים אינם כי-אם דעת, אלא שיש דעת גדולה והיא חיים גדולים, ויש דעת קלה והחיים הם ג"כ קלים. שהרי אם יעשה החי כל פעולות החיים ובפנימיותו לא ידע מהן אינו נקרא חי כלל. וכן כל ההנאות שבעולם הן רק ידיעות של דבר מהנה, אלא שהן מתחלקות לפי הדרכים, שעל ידם אפשר להגיע לאותה הידיעה: יש ידיעות הבאות ע"י שמיעה ויש ע"י ראי' ויש ע"י טעימה, ויתר החושים, אבל עכ"פ המהנה אינו כ"א הידיעה הטובה הנאותה, והחומר הוא הכלי שעל ידו מגיעים את הידיעה. גם כל מיני צער אינם כ"א ידיעות שאינן נאותות, שנודעות ע"י הרגש כוית אש או פצע או טעם מר וכדומה. נמצא שאפילו בחיי הגוף אין כלל חיים בעולם מבלעדי ידיעה, אלא שבהיות הנפש היודעת

מי שהוא מברר מקחו של צדיק כאלו קיים עשרת הדברות, כי מה שהאריכה התורה בקניה זו ובפרטיה, הוא כי אברהם השתדל בזה לנטוע בלב העמים פנה גדולה מפנות הדת, שהיא האמונה בהשארית הנפש אחר המות ובגמול העתיד שיהיה בין לנפש בין לגוף, כי גם הגופים ישינו אדמת עפר יקיצו ביום הדין הגדול, אלה לחיי עולם ואלה לדראון עולם, ועתידיים צדיקים שיעמדו בלבושיהם היינו בגופים הגשמיים שהיו לבושים בהם בחיים הראשונים, וע"כ צריך להכין לגוף המת מקום שם קבר במקום נבחר, ובין בני משפחתו ואנשים צדיקים, ואין קוברים רשע אצל צדיק כמו שהיה במעשה דאלישע. וכיז היה כדבר זר לבני חת שחשבו כי מתים כל יחיו ואין עוד דין וחשבון בשאול, והקבורה אינה צריכה רק לפי שעה משום בזיון החיים ומשום הסרחון ואח"כ היו מפנים הקבר, וע"י מעשה זו שהיה בפרסום ואברהם נתן בעד המערה הון רב נתיסד אצלם אמונה, שברר להם שהשלמים אין להם מן העוה"ז אלא ד"א של קבורה, וכל חלקם בעוה"ז המה מהבל יחד, ועז"א גר ותושב אנכי שהוא מכוון עם מ"ש כי גר אנכי עמך תושב ככל אבותי, כי חיי העוה"ז הם חיי הגר שאל מקומו שואף אזרח הוא שם, וע"כ תנו לי אחוזת קבר, ומה שאקברה מתי הוא רק מלפני, אבל באמת לא תחשב לקבורה רק כמי שגונז דבר יקר באוצר להיות שמור למועד ידוע אשר יוציאהו משם, ובני חת אשר לא האמינו בזה היה די להם הקבורה לפי שעה ואמרו במבחר קברינו קבור, למה לך אחוזת קבר, לכן הוסיף לבקש דוקא מערת המכפלה שהיה בית ועליה והוא ציון ומשל להיות האדם בעוה"ז במערה השפלה שיש ע"ג עליה הוא העולם העליון, וגם אחרי המות ינוח הגוף על משכבותיו, והרוח תחופף עליו מלמעלה בג"ע התחתון כמ"ש בספרי שירי הנפש בפסוק אחות לנו קטנה, והמערה הזאת היא בקצה השדה שהוא סוף האדם וסוף כלי מעשהו בשדה וכל יגיעו ועמלו, והודיע כי יקנה זאת בכסף מלא, כי כל הפצים לא ישוו אל ההשארית הזאת אשר היא אחרית האדם ותקותיו, וכבר באר בזוהר כי ארבע מאות שקל כסף ששקל היה רמז לת' עלמין דכסופים שירש לעתיד בשכר עמלו תחת השמש,

1. בראשית כ"ג, א-כ'

(א) ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה: (ב) ותמת שרה בקרית ארבע הוא זברון בארץ כנען ויבא אברהם לספד לשרה ולבנותה: ... (ז) וידבר אתם לאמר אם יש את נפשכם לקבר את מתי מלפני שמעוני ופגעו לי בעפרון בן צוזר: (ט) ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו בכסף מלא ותננה לי בתוככם לאחוזת קבר: ... (יא) לא אדני שמעני השדה נתתי לך והמערה אשר בו לך נתתיה לעיני בני עמי נתתיה לך קבר מתה: ... (יז) ויקם שדה עפרון אשר במכפלה אשר לפני ממרא השדה והמערה אשר בו וכל העץ אשר בשדה אשר בכל גבלו סביב: (יז) לאברהם למקנה לעיני בני זות בכל באי שער עירו: (יט) ואזורי כן קבר אברהם את שרה אשתו אל מערת שדה המכפלה על פני ממרא הוא זברון בארץ כנען: (כ) ויקם השדה והמערה אשר בו לאברהם לאחוזת קבר מאת בני זות:

2. בראשית כ"ה, ז-יז

(ז) ואלה ימי שני חיי אברהם אשר זוי מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים: (ז) ויגוע וימת אברהם בשיבה טובה וקן וישבע ויאסף אל עמיו:

3. בראשית כ"ה, י"ז

ואלה שני חיי ישמעאל מאת שנה ושלושים שנה ושבע שנים ויגוע וימת ויאסף אל עמיו:

4. בראשית ה', ה'

ויהיו כל ימי אדם אשר זוי תשיע מאות שנה ושלושים שנה וימת:

5. תורה אור למלבי"ם כ"ג, כ'

ובמדרש אמר ר' אלעזר כמה דיות מושפכות כמה קולמוסין משתברין, כדי לכתוב עשרה פעמים בני חת, ללמדך שכל

כלולה בחומר באות לה הידיעות ע"י החמרים. ומוזה נבין ערך הנפש השכלית לעומת הבהמית המרגשת, כמו שאנו רואים, שכל מה שיגדל האדם בערכו תהי' הידיעה, שתשמח לבבו ותמלאהו רצון, צריכה להיות יותר גדולה, חסר לב ישמח על חכמה קלה, וגדל דעה לא ישים לה לב כ"כ, ורק בהשיגו חכמה גדולה ורחבה ישמח באמת. והנה כשנעריך ערך ידיעת הטעם של דבר מוטעם, וכדומה ממיני ההרגשות הערבות, מה נחשבת היא אפילו לעומת ידיעת חק אחד מהחכמה, וכמה הרכבות של חכמה ותבונה דרושות עד שתרגיש בה הנפש נועם פנימי, ומה נכבדו הדברים ההם, וקיימים וקבועים הם, והידיעה של הרגשת ההנאות הרי היא פחותה ואינה קיימת, רק דמיונית לשעתה, ע"כ הנגרר אחרי' הרי הוא נגרר אחרי שקר ודמיון, וגורמת לטמטום הלב מכל חכמה אמתית. עכ"פ האדם מצד הגוף לבד הוא שפל כ"כ עד שהידיעות הקטנות של ההרגשות ג"כ מספיקות לו להנאתו, ומצד הנפש גדול הוא מאד, עד שידא על כנפי רוח לדעת חכמה רבה, ועיקר שלמותו הוא בהגיעו לכלל זה שיהי' חי בחיים של ידיעה היותר גדולה ונכבדה, שהיא ידיעת השי"ת, שבהכרח רק זה הוא החיים האמתיים.

9. כוזרי ג', ט"ו-ט"ז

(טו) אמר החכם: האין האדם השלם ראוי לכך שיאמר עליו כי הוא מרגיש בהנאה שבמאכלו ובמשתהו יותר מן הילד או מן הבהמה כשם שלבהמה ראוי ליחס את ההנאה יותר מאשר לצמח אם כי הצמח מקבל מזון בכל עת:

(טז) אמר הכוזרי: אמנם כן בגלל היתרון שיש לו לאדם בתחושה ובהכרה בשעת ההנאה כי השכור אשר בשעת שכרותו הובאו לפניו כל הדברים שהוא מתאוה אליהם ואכל ושתה ושמע נגונים ונמצא בחברת רעיו וחשוקתו מחבקתו אלו ספר לו על כל זה לאחר שנתפכח היה מצטער על כך והיה חושב כל זה להפסד ולא לשכר הואיל וההנאות ההן לא באו לידו כשהוא במצב של הכרה מלאה ותחושה שלמה:

10. מלבי"ם כ"ה, ז'

אשר חי. ר"ל כי השנים שאין עובדים את השי"ת אינם נקראים שנות חיים כי הם לא חי חיי האדם רק חיי הבהמה, ואברהם לא הכיר את בוראו תיכף ובעת ההיא לא היה החיות האמתית ויודיע שאחר שהכיר את בוראו ושב בתשובה תיקן גם הימים הראשונים עד שנוכל לאמר שחי

בכל ימי שני חייו, וכן אמר באדה"ר ויהיו כל ימי אדם אשר חי, להורות שכאשר שבת בתשובה תיקן כל ימי חייו:

11. מלבי"ם בראשית ה', ה'

יהיו כל ימי אדם. ... אמר ויהיו כל ימי אדם אשר חי ר"ל מצד שחי חיי האדם בעבודת בוראו, וכן אמר בכולם עדיין, כי כלם היו צדיקים והיו לב וסגולה, משא"כ בעשרה דורות שמנח ועד אברהם לא חשב שנית סך הכולל כי רובם לא היו סגולה והיה ענינם רק לקיום המין והיה הסגולה נאצר בקרבם בכח שיתגלה בבני בניהם כמ"ש הכוזרי:

12. שבת פ"ט, ב'

מנין שקושרין לשון של זהורית בראש שיעיר המשתלה שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו: כשנים כשני מיבעי ליה אמר רבי יצחק אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל אם יהיו חטאיכם כשנים הללו שסדורות ובאות מששת ימי בראשית ועד עכשיו כשלג ילבינו.

13. עין אי"ה שבת ב', ט', קל"א

כשנים, כשני מיבעי ליה. אמר רבי יצחק, אמר הקב"ה לישראל, אם יהיו חטאיכם כשנים הללו שסדורות ובאות מששת ימי בראשית ועד עכשיו, כשלג ילבינו. תקפה של תשובה היא מגעת לא רק בחטאים מקריים, שהם יותר קרובים לשגגה ממה שהם קרובים לזדון, אלא בעיקר הדבר מתגלה אור התשובה בהחטאים השטתיים, המהלכים מהלך של חיים סדוריים, שהרגילות החמרית והרוחנית גם יחד מיאשת את כל אפשרות של תשובה מהם. - בא דבר ד' לאמר, שלא כן הדבר, שרק מורך לב הוא להיות נאחזים בסדור מוטבע, לאמר שנגד טבע האדם ונגד טבע החברה האנושית היא התשובה. כי אדיר ואמיץ הוא כחה של תשובה, אשר בידו להפוך סדרים מושרשים. גם אם שנים רבות, גם אם תקופות של זורות יעברו על החטאים המסודרים, וגם אם יהיו סדורות ובאות כשנים הללו, מששת ימי בראשית עד עכשיו, כשלג ילבינו.

14. ירח האיתנים עמ' ט"ו-ט"ז; דרכי תשובה

ישנן שתי שיטות של תשובה. שיטה אחת שסדרה הוא מלמטה למעלה, ושיטה שניה שסדרה הוא מלמעלה למטה. הא כיצד? כל חטא מוכרח הוא להיות מקורו מאיזה פגם נפשי רוחני, טעות שכלית באיזו מדה שהיא, "אין אדם עובר עבירה אלא א"כ נכנס בו רוח שטות". ההחשכה השכלית מסבבת רגשות לבביים עכורים,

שתוצאותיהם הן מדות ותכונות מקולקלות, ושתי אלה ביחד גורמות שכלי המעשה הגופניים נעשים עלולים ליפול בבוץ של חטאים, והאישיות כולה נעשית נשחתה. התיקון שבא בסדר שיטת התשובה ההולכת מלמטה למעלה, מתחילה למרק את הגוף מגסותו. מזה באה תשובת המשקל, ודרכי הסיגוף המתלווים עם התשובה, ע"פ קבלת רבותינו הקדמונים. כשהגוף מתמרק, הולכים הרגשות הלבביים ומתעדנים וחוזר אח"כ אור השכל להופיע באדם בטהרתו.

אמנם סדר התשובה שמלמעלה למטה, הוא באופן הפוך לגמרי בסדר מזו הקודמת. שיטה זו מתחילה היא מתוך הגיון השכל, ואח"כ ע"י הוספת ההבנה, חודרים הרגשות הטובים לתוך הלב, והם פועלים על כחות הגופניים להתעדן, ובא אח"כ ג"כ הסדר המעשי הראוי להצטרף לזה.

ע"פ התורה ושקול הדעת הישרה נראין הדברים מסדר הברכות של שמונה עשרה שמקדימים בינה לתשובה, שהסדר היותר חשוב הוא להחל בעבודת התשובה מלמעלה למטה. ההופעה התבוננית ואחריה רגשי הלב ואחריהם ההתעדנות הגופנית.

מובן הדבר שסדרים כאלה אינם נאמרים באופן כזה שבעת ההשתמשות בהופעה השכלית לא יפעלו כלל רגשי הנפש, ובעת השמוש בהערת הרגשות לא יפעלו הפעולות של ההתעדנות החמרית, אלא שע"פ הסדר שמלמטה למעלה התוכן התחתית החמרי משמש בתחילה בתור עיקר, וכח הרגש והשכל מתלוח אליו בתור עוזר עד שימלא הפרק הראשון את תפקידו, ויבא אחר כך כח הרגש לשמש בתור דבר עקרי ויסודי, ושני הכחות, הגופני והשכלי, יעזרו לו וכן הלאה. ובהתשובה המסודרת מלמעלה למטה הוא להפך, שהכח הראשון המתגלה בתור עיקר יהיה הכח השכלי, ושני הכחות האחרים הרגשי והגופני יהיו עוזרים לו וכן הלאה.

שני הדרכים הנם קדושים ומביאים לאור החיים והופעת הישועה אל הכלל ואל הפרט, וארחות השמוש בכל דרך הוא דבר המסור ללב חכם, אשר יוכל להורות על פי המצב האישי הכללי איזה דרך הוא יותר נאות לאחוז בו, כדי לבא באופן יותר מבוסס למטרתה הקדושה של התשובה השלמה, שהוא חמדת כל החיים ואור כל העולמים כולם.